

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

План лекції:

1. Соціальні наслідки Визвольної війни.
2. Зростання старшинського землеволодіння.
3. Наростання соціальних суперечностей

Соціальна політика гетьманського уряду

Під натиском народних повстань і бойових дій магнати й пани, католицьке духовенство, державці королівщин змушені були залишити свої маєтки і втікати. В результаті феодалне землеволодіння було суттєво обмежене, а кріпосне право знищене. Хмельницький якийсь час стримував зростання великого землеволодіння. Земельні угіддя, залишені панами, захопили козаки і селяни, частина з них перейшла у власність військового скарбу. Козаки й селяни стали вільними дрібними землевласниками. Міщани отримали змогу вільно і безперешкодно займатися ремеслами, промислами і торгівлею.

Головне джерело прибутків військової скарбниці становили загальні податки, якими обкладалися все населення. Зокрема, стягувалися: побір, або подимне, - постійний податок від хат, дворів, землі; стація – надзвичайний податок, який ішов переважно на утримання війська; оренди – податок, що накладався на млини, гуральні, шинки й різні промисли.

Козацтво остаточно оформилося в окремий стан суспільства. Зменшення розмірів поборів і повинностей (послаблення податного тиску) сприяло зростанню економічної спроможності селянських господарств. В містах відкрилися нові можливості для прояву підприємницької ініціативи ремісників і торговців.

Зміцнилися позиції православного духовенства. Православ'я стало універсальним ідеологічним вченням, яке об'єднало національні сили України в боротьбі проти іноземного панування.

Соціальні наслідки Визвольної війни: знищення кріпосного права, масове покаяння населення.

Займаницина – в межах звичаєвого права інститут набування земельної власності по праву першого займу.

Населені пункти: *вільні військові поселення*.

Мешканці вільних військових поселень – *вільні військові поселенці*.

Повинності вільних військових поселенців:

- *звикле послушення*
- *роботизни*

Старшинське землеволодіння:

I. *Рангові* земельні володіння

II. Особиста власність:

- а) постійна – *зуполное владеніє* (довічна земельна власність)
- б) тимчасова: «*до ласки військової*»; «*на підпорі дому*»

Приблизні розрахунки доцільності пожалувань на ранг:

- генеральному обозному – 400 дворів
- генеральним суддям – по 300 дворів
- підскарбіям – 300
- осавулу, бунчужному товаришу – по 200
- генеральному писарю – 200
- судовому писарю – 30.

Рекомендована література:

Дорошенко Д.І. Нарис історії України. Львів, 1991.

Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині XVII–XVIII ст.: кордони, населення, право. Київ, 1996.

Український гетьманат: Нариси історії національного державотворення XVII–XVIII ст. Кн.1. Київ: Інститут історії України НАН України. К.,2018.

Українське козацтво: Мала енциклопедія. Київ; Запоріжжя, 2002.

Україна в цивілізаційних потоках ранньої модерності / НАН України, Ін-т історії України. Київ: Академперіодика, 2024. 815 с., 88 с. іл. (Україна. Нариси історії). URL: https://akademperiodyka.org.ua/wp-content/uploads/UNI-XV-XVIII_Rannja_Modernist.pdf

Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ, 1997.